GOW! PROEFTUIN

Gebouwde omgeving op wijkniveau

wdw

CIRCULAIR FRIESLAND

VAN WIJNEN

EUROPESE UNIE
Europees Fonds voor regionale ontwikkeling

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

SNN
SAMENWERKINGSVERBAND NOORD-NEDERLAND
• Stimuleert • Faciliteert • Verbindt

provinsje fryslân
provincie fryslân

INHOUD

- De GOW! Proeftuin
- De Community
- De proeftuinwijken
- Opzet van de Community
- Event: Circulaire bouw & renovatie
- Webinar1: Techniek
- Webinar 2: Financiering & contractering
- Webinar 3: Integrale wijkaanpak
- Webinar 4: Participatie & samenwerken
- Kenniskaarten

DE GOW! PROEFTUIN

Vanuit de maatschappij zien we een grote vraag naar verduurzaming van de gebouwde omgeving en bestaande woningen, zodat iedereen in een schone, flexibele en gezonde omgeving leeft. Er zijn ambitieuze nationale en regionale doelen gesteld, zoals 1,5 miljoen bestaande woningen verduurzamen in 2030 en een compleet circulaire bouw in 2030. Dit vormde de kern van de GOW! Proeftuin, een samenwerkingsinitiatief tussen Van Wijnen, het MKB van Noord-Nederland en diverse partners.

Van Wijnen nam het initiatief om een open innovatie-omgeving te creëren: de GOW! Proeftuin. GOW staat voor Gebouwde Omgeving op Wijkniveau. De proeftuin had als doel om noordelijke mkb-bedrijven te ondersteunen en te inspireren bij het ontwikkelen van milieuvriendelijke innovaties voor de bouw van woningen en wijken. WDW werd als coördinator aangesteld. Door het beschikbaar stellen van subsidie door het Samenwerkingsverband Noord Nederland (SNN) en de provincie Fryslân werd de proeftuin mogelijk gemaakt.

Tijdens het project zijn drie wijken geselecteerd voor verduurzamingsinitiatieven:

- Het Eiland in Sneek (Friesland)
- De Greiden in Heerenveen (Friesland)
- Bargeres in Emmen (Drenthe)

Voor alle wijken zijn wijkplannen opgesteld hoe de wijken verduurzaamd kunnen worden. Daarnaast zijn er metabolische onderzoeken uitgevoerd, fysieke en online bezoekerscentra opgestart, is er een wijkviewer ontwikkeld en een Verduurzamingskompas gemaakt. Tijdens de ontwikkeling van deze initiatieven zijn belangrijke partners betrokken geweest, waaronder: Vereniging Circulair Friesland, de betreffende gemeenten, woningcorporaties en het MKB. Deze partners vormden een community om belangen te waarborgen en kennis te delen.

De GOW! Proeftuin heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de versnelling van duurzame en circulaire bouwinnovaties in Noord-Nederland. Met de betrokkenheid van diverse stakeholders en partners heeft het project een impuls gegeven voor een schonere, flexibelere en gezondere gebouwde omgeving, waarin duurzaamheid centraal staat. Hier zijn we met elkaar erg trots op. Het was fantastisch om samen dit project aan te mogen gaan en met elkaar te leren over de onderwerpen die komen bij het verduurzamen van wijken!

Esther de Jager

Manager GOW! Proeftuin
vanuit WDW

Meer weten?

Kijk dan op onze website

DE COMMUNITY

De GOW! Proeftuin Community waar we vanuit Circulair Friesland samen met WDW in de afgelopen twee jaar aan gebouwd hebben is een belangrijk instrument binnen het GOW! Proeftuinproject gebleken om de integrale aanpak van duurzame wijken met alle stakeholders verder te brengen. Zowel binnen het project, maar nu ook via dit magazine veel breder.

Een belangrijke kracht van Circulair Friesland is het bijeenbrengen en activeren van overheden, onderwijs en ondernemers. Voor de GOW! Proeftuin community bleek het vanuit het netwerk mogelijk om bedrijven, gemeenten en ook woningcorporaties bij elkaar te brengen én van elkaar te laten leren.

Partijen met verschillende uitdagingen en belangen die samen kijken hoe een proeftuinwijk niet alleen energetisch verduurzaamd kan worden, maar integraal, en aansluitend bij de 7 Pijlers van de circulaire economie, die Circulair Friesland hanteert. Dus een integrale aanpak zowel op verduurzaming, maar ook voor de openbare ruimte op het gebied van o.a. water, biodiversiteit, materiaalgebruik, gezondheid & welzijn en inclusiviteit en vooral ook met draagvlak vanuit alle stakeholders.

De eerste kern van de Community werd gevormd door de bedrijven die verbonden waren aan WDW/Van Wijnen project. Deze kern werd uitgebreid met de andere belangrijke stakeholders bij een wijkaanpak: de gemeenten en woningcorporaties. Samen bouwden we met deze drie doelgroepen de GOW Community. Belangrijk was om te zorgen voor openheid, focus op samenwerking en over grenzen heen kijken. Er zijn bijzondere stappen gezet in twee jaar. De belangrijkste geleerde lessen vanuit de community zijn:

- elkaar kennen, vertrouwen en vandaaruit gaan samenwerken
- flexibiliteit is key! De wereld veranderde snel in twee jaar door o.a. corona, energiecrises en ontwikkeling van nieuwe technieken en daar moet je flexibel op inspelen.
- de diverse stakeholders hebben diverse tempo's. Herken dit en hou hier rekening mee. Iedereen is echt gemotiveerd, maar processen en procedures verschillen sterk
- Benader wijken integraal op basis van ‘de 7 Pijlers van de circulaire economie’ en betrek ook direct alle stakeholders.

Het GOW! Proeftuin project eindigt nu, maar het is wat ons betreft pas het begin!
Het geleerde sluit naadloos aan bij andere lopende projecten en programma’s in Noord-Nederland zoals Fryslân Bouwt Circulair met o.a. gemeenten, woningcorporaties, maar ook de Friese Energie Tafel en Noord Nederland verdient Circulair. De geleerde lessen blijven gedeeld worden, ook via dit magazine dat voor u ligt.

Onze ambitie blijft om zo ‘integraal en samen’ te blijven werken aan duurzame wijken!

Jantie van der Laan

Programmamanager bij
Vereniging Circulair Friesland

PROEFTUIN: HET EILAND SNEEK

HET EILAND, SNEEK

De gemeente Súdwest-Fryslân en woningcorporatie Elkien hebben duurzame plannen met deze wijk. Zo moet er een warmtenet komen op aquathermie en een herwaardering van het openbaar gebied. Daarnaast vereist een groot deel van de woningen een verduurzamingsslag om deze op het net aan te kunnen sluiten. Dat zal deels door sloop en nieuwbouw gebeuren. Vanuit de GOW! Proeftuin is in deze wijk meegedacht over de transitie van de wijk en maatregelen voor de woningen. Daarnaast is nagedacht hoe dit op een eenvoudige manier richting bewoners gecommuniceerd kon worden.

Er is eerst een metabolisch onderzoek gedaan naar circulaire stromen. Dit betekent dat er een inventarisatie is gedaan op het gebied van energie, mobiliteit, voedsel en er zijn verschillende scenario's uitgewerkt. Daarnaast is er een bezoekersavond opgezet voor bewoners, waar op basis van de energiemixmethode op ruimtelijk niveau zichtbaar is gemaakt wat bepaalde keuzes voor hen betekenen. Deze uitkomsten worden door de gemeente gebruikt in de concretisering van het wijkplan om Het Eiland duurzamer te maken.

In Sneek is zowel een fysiek als online bezoekerscentrum gerealiseerd (OBC). Het fysieke bezoekerscentrum de Buurtvalk, is een ontmoetingsplek voor de bewoners van de wijk, waar de deelnemers van de GOW! hun duurzame oplossingen kunnen presenteren. Ook dient het als communicatiemiddel voor de gemeente en woningcorporaties. In het centrum wordt de wijk inzichtelijk gemaakt door middel van een fysieke maquette. Het online bezoekerscentrum OBC is opgezet door The Imagineers en werkt als interactieve website waarin een ‘digital twin’ van de maquette is gerealiseerd.

Tot slot zijn de te slopen woningen uit de wijk in beeld gebracht en er is inzichtelijk gemaakt welke vrijkomende materialen hergebruikt kunnen worden voor nieuwbouw. Dit is gebeurd door New Horizon. Over deze oogstscan is een openbare workshop gehouden waarbij veel deelnemers vanuit verschillende disciplines binnen het bouwproces maar ook gemeenten en woningcorporaties aanwezig waren.

PROEFTUIN: DE GREIDEN HEERENVEEN

DE GREIDEN, HEERENVEEN

De vraag naar verduurzaming in De Greiden kwam in eerste instantie vanuit de bewoners uit de wijk. Zij willen graag dat hun woningen verduurzaamd worden, zodat ze een lagere energierekening hebben, toekomstbestendig zijn en hun wijk gasvrij wordt. De GOW! Proeftuin ondersteunde de energiecoöperatie en de gemeente in hun doelstellingen, door mee te denken aan het enthousiast maken van particulieren en bij te dragen aan het op een gestructureerde manier inzichtelijk maken van de juiste maatregelen (het Verduurzamingskompas).

In samenwerking met de overkoepelende organisatie van energiecoöperaties in Friesland, de gemeente en uitvoerende verduurzamingspartijen is gesproken over het opzetten van een projectbureau. Dit om de versnelling van verduurzaming binnen wijken te kunnen realiseren. Ook is er een online bezoekerscentrum gerealiseerd.

Daarnaast is ook voor de Greiden is een metabolisch onderzoek uitgevoerd en zijn er een tweetal scenario's uitgewerkt. Dit is gedaan met behulp van bewoners uit de wijk en een aantal ambtenaren op het gebied van ruimte, duurzaamheid, mobiliteit en wijkbeheer. Voor de analyses is ingezoomd op een stukje van de wijk: de Zijlroede.

In samenwerking met The Imagineers is het Verduurzamingskompas ontwikkeld. Het Verduurzamingskompas geeft inzicht in de verduurzamingsscenario's per woningtype. Het kompas geeft meer inzicht over de verwachte vermindering van het energieverbruik en de CO2-uitstoot. Met behulp van dit kompas kunnen maatregelenpakketten van een woning op een gemakkelijke manier met elkaar vergeleken worden, waarna een offerte aangevraagd kan worden. Naar verwachting zal de eerste particuliere woning in De Greiden verduurzaamd worden in de tweede helft van 2023. Daarna komt een vervolg met ruim 20 woningen.

PROEFTUIN: BARGERES EMMEN

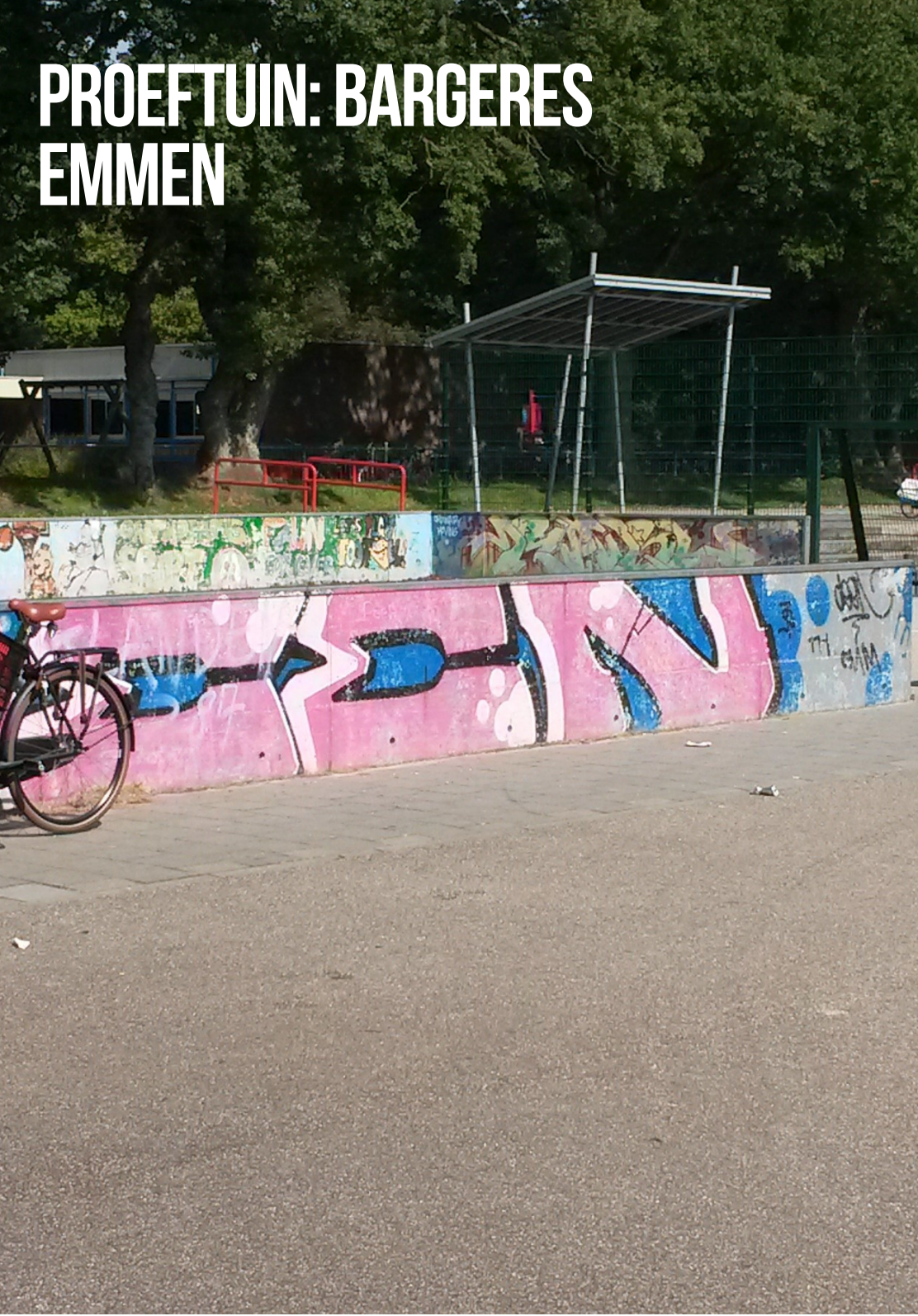

BARGERES, EMMEN

Deze wijk is gepositioneerd tussen een mooi, groot groen gebied in het centrum van Emmen. De kant van het centrum kan meer verdichting gebruiken, zodat er een meer divers woningaanbod ontstaat. Aan de andere kant, richting het Bargerbos, is juist ruimte nodig om het groen de wijk in te krijgen. Vanuit de GOW! Proeftuin hebben we gewerkt aan het omzetten van deze visie in concrete maatregelen, zodat er een wijkuitvoeringsplan ontstaat en transformatie kan beginnen.

Met een integrale aanpak wordt een wijk ontwikkeld die klaar is voor de toekomst. Bij succes kan een dergelijke aanpak toegepast worden in de wijk en mogelijke andere wijken met een vergelijkbare vraag.

Aan de gemeente is een voorstel gedaan voor een ontwerpplan van een deel van de Bargeres: De Rolderbrink. Hierbij is een wijkanalyse uitgevoerd en een integrale visie uitgewerkt. Er is gekeken naar vernieuwing op het gebied van verkeer, groen, water en verduurzaming van de woningen.

GOW-Proeftuin
Innovatie in duurzaamheid
Met financiering van:
NewHorizon

OPZET VAN DE COMMUNITY

In de GOW! Proeftuin is een Community of Practice opgezet om de integrale aanpak van duurzame wijken met alle stakeholders verder te brengen. In het eerste jaar zijn diverse MKB-bedrijven en stakeholders uit de proeftuinen samengebracht in meerdere bijeenkomsten. Tijdens de bijeenkomsten werden de partijen geïnformeerd over de ontwikkelingen binnen de proeftuin en werden onderwerpen besproken die bij wijkverduurzaming een rol spelen. Hierbij lag de nadruk op de MKB-bedrijven in relatie tot de GOW! proeftuinwijken. Uiteindelijk is in het eerste jaar de Community zes keer bij elkaar geweest, deels in de proeftuinwijken, deels online in verband met Covid-19. Ook is er in mei 2022 een kennissessie georganiseerd over circulaire bouw en renovatie. New Horizon was één van de sprekers en deelde meer over het principe van urban mining. Het kennis delen tussen de community partners en het open sparren over uitdagingen, kansen en de rollen van de diverse stakeholders heeft een bijdrage geleverd om het project naar een hoger niveau te brengen.

In het tweede jaar is de scope van de Community of Practice aangepast. Waar de Community in het eerste jaar vooral uit bedrijven bestond, werd de focus in het tweede jaar verschoven naar gemeenten en woningcorporaties in de noordelijke drie provincies. Hierdoor konden de bedrijven uit het eerste jaar hun kennis en innovaties delen met gemeenten en woningcorporaties die belangrijke stakeholders zijn in de energie- en warmtetransitie. Naast het delen van kennis, was het leren kennen van elkaar en van elkaars rollen, verantwoordelijkheden, uitdagingen en belangen een belangrijk onderdeel van de Community. De samenwerking tussen gemeenten en woningcorporaties onderling en met relevante bedrijven is niet altijd vanzelfsprekend. Met een goede samenwerking kan de transitie worden versneld.

EVENT: CIRCULAIRE BOUW & RENOVATIE

“Vanuit passie ben je op tijd, vanuit urgentie ben je te laat”

Aldus Michel Baars van New Horizon. Baars en Marije Kamphuijs van Alba Concepts deelden kansen en uitdagingen rondom circulaire bouw en renovatie tijdens de aftrap van de kennisreeks rondom de GOW! Proeftuin.
Marije Kamphuijs van Alba Concepts begon de middag met een uitleg over Het Nieuwe Normaal. Dat is een nieuwe, gedragen standaard met ambitieuze,haalbare prestaties op het gebied van circulair bouwen. Het kan als uitgangspunt dienen om een visie op te stellen of juist handvatten bieden voor projectleiders om circulariteit te borgen in projecten. Deze nieuwe standaard wordt gebaseerd op de analyse van praktijkprojecten en wordt eind 2023 gelanceerd.

Vervolgens nam Michel Baars van New Horizon het stokje over en nam de groep mee in het verhaal van urban mining: het oogsten van materialen en grondstoffen uit de bestaande bouw. Samen met een collectief van bestaande producenten, kennispartners en distributeurs maken ze van circulair bouwmateriaal een concurrerende businesscase. Daarbij gebruiken ze de stad als bron. Ze maakt grondstoffen en materialen uit slooppanden geschikt voor hergebruik. Deze circulaire materialen dragen bij aan een circulaire economie door lagere CO_2 uitstoten en lagere MKI scores.

Belangrijk onderdeel van deze bijeenkomst was ook het netwerken tussen gemeenten, woningcorporaties en bedrijven. Er werd veel gedeeld en stappen gezet om elkaar te helpen aan de hand van een aantal vragen zoals:

Wat doe je al m.b.t. circulair (ver)bouwen? Wat maakt het lastig om circulair te (ver)bouwen? Hoe zou jullie ideale situatie eruit zien? Welke stap zouden jullie morgen kunnen zetten om daar te komen?

ONZE EXPERTS

Marije Kamphuijs

Adviseur Circulariteit bij
Alba Concepts

Michel Baars

New Horizon Urban
Mining

WEBINAR 1: TECHNIEK

"Wat geleerd is, wordt gedeeld."

Zo besloot dagvoorzitter Femke Wolthuis het eerste webinar van de GOW! Proeftuin. Samen met twee sprekers en twee tafelgasten uit het werkveld ging zij dieper in op de route richting aardgasvrij en het proces rondom aquathermie.
Alco Liest van Van Wijnen begon het webinar met een uitleg over de route richting aardgasvrij. Van Wijnen ontwierp een menukaart waarin alle mogelijke stappen uiteen gezet worden, door verschillende woningtypes uit te splitsen en te vertalen in een wijkanalyse. De menukaart zit nu in de testfase en wordt in 2023 nog gelanceerd.

Daarna was het de beurt aan Wim IJkema van de gemeente Súdwest Fryslân. In deze wijk wordt samengewerkt met woningcorporatie Elkien, die een deel van hun bestaande woningvoorraad wil slopen en herbouwen. Wat waren de plannen van de gemeente voor Het Eiland? Wim nam ons mee in het lange proces dat daarop volgde en de keuze voor een middentemperatuur warmtenet op aquathermie. Belangrijke tip van Wim is dat een gemeente in een dergelijk proces 'alle neuzen' dezelfde kant op krijgt en de bewoners meeneemt in het hele proces..

In het aansluitende panelgesprek werd met experts onder andere gesproken over de rol en bijdrage vanuit een woningcorporatie en de inwoner van een wijk.

Kijk hier het webinar terug

ONZE EXPERTS

Alco Liest

Programmamanager Duurzaamheid bij Van Wijnen

Wim IJkema

Projectleider aardgasvrije wijken gem. Súd-West Fryslân

Jan Leistra

Woningcorporatie Wold & Waard

Albert Smeding

EnergieCoach Smallingerland

WEBINAR 2: FINANCIERING & CONTRACTERING

“Je hebt aan de ene kant visie. Aan de andere kant moet je ook gewoon besluiten.”

Dat was de conclusie van het tweede GOW!-webinar van vorige week. Samen met twee sprekers en een tafelgast uit het werkveld werd er dieper ingegaan op de rol van financiering en contractering bij het verduurzamen op wijkniveau.

Marleen van der Ziel, mede-oprichter van Onlanders, trapte het webinar af met een pitch over contractering bij de warmtetransitie en het meenemen van duurzaamheid hierin. Zij nam ons mee in de meerwaarde van contractering bij langdurige samenwerking, hoe je hierbij sturing geeft aan duurzaamheid en tegelijkertijd ruimte laat voor nieuwe ontwikkelingen. Overheden hebben als klant veel meer invloed op de markt dan dat ze denken.

Vervolgens ging Fiona Hamberg van het Nationaal Warmtefonds dieper in op de financiële mogelijkheden van particulieren bij het verduurzamen van hun woning. Hoe kan je als overheid of woningcorporatie deze mogelijkheden meenemen in het verduurzamen van de bestaande woningvoorraad? Er ligt in ieder geval een mooie kans voor woningcorporaties met gespikkeld bezit. Het Warmtefonds financiert namelijk ook hele VvE’s vanaf één eigenaar-bewoner.

In het panelgesprek is vervolgens ook ingegaan op de uitdagingen van onder andere woningeigenaren met een smalle beurs om hun huis te verduurzamen en zo energie en kosten te besparen.

Kijk hier het webinar terug

ONZE EXPERTS

Marleen van der Ziel

Co-Founder Onlanders

Fiona Hamberg

Accountmanager
Nationaal Warmtefonds

Klaas Hofman

Energiecoach
Leeuwarden

WAT DIEN JULLIE AL M.B.T. CIRCULAIR OVERBOUWEN?
WAT MAAK
WELKE STAP ZOUDEN JULLIE

WEBINAR 3: INTEGRALE AANPAK

“Alles telt mee en de samenwerking is belangrijk”

Dat was de rode draad in het derde webinar uit de GOW! Proeftuin. Dit keer werd er dieper ingegaan op de integrale aanpak en hoe je met systeemdenken een effectievere wijkaanpak ontwikkelt.

Christiaan Logtenberg van WDW Ontwikkelend Beheer dook in het thema van de integrale aanpak in de verschillende typen woningbouw. WDW zit midden in het leerproces van het aardgasvrij maken op wijkniveau. Dit doen zij door middel van drie proeftuinwijken in Noord-Nederland. Er wordt gewerkt aan een digitaal platform voor met name corporatiebezit in de wijk. De tool trekt die informatie door naar een aanbod van maatregelen voor alle vastgoedeigenaren in die wijk. De transitievisie, warmte en de wijkuitvoeringsplannen van de gemeente vormen hierbij de basis.

In de tweede pitch vertelde Tobias Strating van Roelofs meer over een totale wijkaanpak op horizontaal niveau. Roelofs werkt met een eigen methodiek genaamd Plek ZAT. Binnen deze ontwerpmethodiek worden meerdere ambities gebundeld en gerealiseerd om het tijdspad, budget, ruimte en draagvlak zo efficiënt mogelijk te benutten. Hierbij werd benadrukt dat het bij de integrale aanpak niet alleen gaat om het behalen van de energiedoelen. De opgave is groter dan dat; de energietransitie is zowel een sociale opgave als een technische.

Tijdens het panelgesprek is de brede wijkaanpak en de kansen die dit biedt ook voor de wijkbewoners verder uitgediept.

Kijk hier het webinar terug

ONZE EXPERTS

Christiaan Logtenberg

Directeur WDW Ontwikkelend Beheer

Tobias Strating

Afdelingshoofd kenniscluster Energie & Milieu Roelofs

Sietske de Jong

Local Matters

WEBINAR 4: PARTICIPATIE & SAMENWERKING

“Gedoe komt er toch”

Betrek de bewoners in een zo vroeg mogelijk stadium bij de plannen en geef bewoners perspectief. Als je dat doet, gaat alles veel sneller. Dit was de conclusie van het laatste webinar uit de GOW! Proeftuin over participatie.

Fred Sekema van woningcorporatie Wold & Waard vertelde meer over hun communicatie bij het verduurzamen van het bestaand woningbezit. De corporatie heeft daarbij vier verschillende aanpakken ontwikkeld en vastgelegd in een ‘spoorboekje’. Vier vragen vormden de basis vormden voor hun communicatie: Wat gaat er gebeuren met mijn woning? Wanneer ben ik aan de beurt? Wat kan Wold & Waard nu voor mij betekenen? Wat kan ik zelf doen? Alle medewerkers binnen de organisatie hebben meegedacht met de communicatie zodat deze begrijpelijk is, maar ook zodat er een proactieve organisatie ontstaat die de bewoners via korte lijntjes kan helpen.

De tweede spreker was Ernest Dik van The Imagineers. Hij ging dieper in op de mogelijkheden van digitale participatie. The Imagineers zijn actief binnen de energietransitie en communiceren daarbij vooral met beeld. Zo zijn begonnen met online bezoekerscentra en bouwen ze ‘visual twins’ , online simulaties van de werkelijkheid zodat je de plannen kunt ervaren. De grootschalige, op data gebaseerde participatie blijkt een mooie aanvulling op de klassieke aanpak van Wold & Waard, die meer op de individu gericht is.

Vanuit de jarenlange ervaring van Klaas Hofman met energiebesparing, maar ook energiearmoede in een wijk is tijdens het panelgesprek verder ingegaan op de rollen en samenwerking tussen de verschillende partijen en hoe participatie in de wijk vorm te geven.

Kijk hier het webinar terug

ONZE EXPERTS

Fred Sekema

Programmamanager
Wold & Waard

Ernest Dik

The Imagineers

Klaas Hofman

Energiecoach
Leeuwarden

KENNISKAART

1 GOW! INFORMATIE

GOW! Proeftuin
De website van de GOW! Proeftuin.

Webinars GOW!
Hier kan je rustig alle webinars terugkijken.

2 ALGEMENE WEBSITES

Volkshuisvesting Nederland
Hier vind je alles over de verbetering en verduurzaming van de bestaande woningvoorraad.

Nationaal Programma Lokale Warmte (NPLW)
Het NPLW ondersteunt gemeenten in de warmtetransitie met uitleg, praktische voorbeelden en hulpmiddelen.

Aedes
Aedes is de vereniging voor woningcorporaties in Nederland.

Vereniging van Nederlandse gemeenten (VNG)
De VNG is de koepelorganisatie van alle gemeenten in Nederland.

3 CIRCULARITEIT

Circulair Friesland
Op deze website vindt je alle informatie over een circulaire economie in Friesland.

Cirkelstad
Cirkelstad is het platform voor koplopers in de circulaire en inclusieve bouwsector.

Circulair Groningen
De vereniging voor o.a. bedrijven, kennisinstellingen en overheden die circulaire economie in Groningen wil realiseren.

Noord-Nederland verdient circulair (NNLVC)
NNLVC is een programma waarin ondernemers in de drie noordelijke provincies worden gestimuleerd om (meer) circulair te ondernemen.

Handboek circulair renoveren woningcorporaties
Het handboek voor woningcorporaties met handvatten om circulair te renoveren en verduurzamen.

Circulaire Bouweconomie
De Circulaire Bouweconomie werkt in opdracht van het kabinet aan 100% circulair bouwen in 2050.

4 TECHNIEK

Nationaal Programma Lokale Warmte - Technieken
Hier vind je als gemeente tools en handvatten voor het kiezen van een warmtealternatief en isolatie.

Milieu Centraal - Stappenplan aardgasvrij wonen bewoners
Op deze website vind je informatie voor bewoners over de warmtetransitie en aardgasvrij wonen.

Aedes - Stappenplan woningcorporaties
Met het stappenplan kun je als woningcorporatie strategische keuzes maken voor de verduurzaming van het corporatiebezit.

Bouw Natuurinclusief
Een initiatief van o.a. RVO. Op deze website kom je meer te weten over natuurinclusief bouwen en de wet natuurbescherming.

Aedes - Gedragscode soortenmanagement
De gedragscode voor woningcorporaties helpt woningcorporaties bij het naleven van de Wet Natuurbescherming.

Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie
Dit wetsvoorstel geeft gemeenten de mogelijkheid om lokale regels (warmteprogramma) te maken om de overgang van aardgas naar duurzame vormen van energie uit te voeren.

KENNISKAART

5 FINANCIERING & CONTRACTERING

Pianoo
Op deze website vind je informatie en tips over maatschappelijk verantwoord inkopen.

Het Nieuwe Normaal
Het Nieuwe Normaal is een nieuwe, gedragen standaard voor ambitieuze prestaties op circulair bouwen.

Nationaal Warmtefonds
Hier vind je meer informatie over de financiële mogelijkheden van particuliere woningeigenaren bij het verduurzamen van hun woning.

Nationaal Programma Lokale Warmte - Subsidies en regelingen
Op deze pagina vind je een overzicht van subsidies en andere regelingen voor de uitvoering van de warmtetransitie.

6 INTEGRALE AANPAK

Stichting Kennis Gebiedsontwikkeling
Hier vind je het kennisnetwerk voor gebiedsontwikkelend Nederland.

Liander Buurtanalysetool
De buurtanalysetool geeft gemeenten inzicht in energie-infrastructuur.

Enexis Datasets
Op deze website vind je datasets van Enexis.

7 PARTICIPATIE & SAMENWERKING

De Participatiecoalitie
De participatiecoalitie is het ondersteuningsprogramma voor bewonersparticipatie.

Reint Jan Renes, De Klimaatspagaat
Over de psychologische uitdagingen van duurzaam gedrag.

Vijf tinten groener
Een white paper over de drijfveren en belemmeringen van verschillende doelgroepen in de energietransitie.

Nationaal Programma Lokale Warmte - Participatie en samenwerken
Hier vind je meer informatie over participatie en samenwerken in de warmtetransitie.

Bureau Burgerberaad
Op deze website vind je meer informatie over het thema burgerberaden.

8 PARTNERS

Van Wijnen

WDW

Circulair Friesland

Alba Concepts

Onlanders

Donker Groep

Roelofs

The Imagineers

Takkenkamp

Cirkelstad

BuildinG

Greener

Save Plastics

Omrin

Go With The Flows

New Horizon

Dit magazine is gemaakt in opdracht van
WDW en Vereniging Circulair Friesland

Datum van uitgave
14 oktober 2023

Copyright © 2023
WDW en Vereniging Circulair Friesland

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, geluidsband, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

wdw
CIRCULAIR FRIESLAND
VAN WIJNEN
EUROPESE UNIE
Europees Fonds voor regionale ontwikkeling
Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
SNN
SAMENWERKINGSVERBAND NOORD-NEDERLAND
• Stimuleert • Faciliteert • Verbindt
provinsje fryslân
provincie fryslân